

KONTSEK ILDIKÓ

*Megtestesülés – Megváltás – Ítélet*Alapvető teológiai témák
Fischer Ernő (1914–2002) festészetében*

1989-ben főként vallásos tematikájú képekkel mutatkozott be Fischer Ernő¹ a Keresztény Múzeumban, s munkáiból 17 darabot adományként a helyszínen hagyott.² Cséfalvay Pál (1936–2010) múzeumigazgatóval budai lakásán látogattuk meg a művészt még az előkészületek során. Fischer Ernő volt az első alkotóegyéniség, akit a kiállítás rendezésében közreműködő fiataalként, bensőséges hangulatú műteremében ismerhettem meg. Mind a mai napig úgy maradt meg emlékezetemben, mint a rendkívül elhivatott, de szerény, hitvalló festőművész kiváló példája. Hitt a művészet lélekemelő erejében, mert hitt Istenben, akinek a festészet gyakorlása során, sajátos módon válhatott földi munkatársává. Művei megrendítően szép üzeneteket közvetítenek a nézők felé a teremtett világ szépségéről (virágcsendéletek), az ember által formált világ nagyszerűségéről (városképek), de mindenekelőtt a titokzatos, személyes vallásos meggyőződés örömeiről. Utóbbiról alig beszélt, alig írt. A kereszténységgel szorosan összefüggő műveinek sokasága mégsem engedi, hogy ne hangsúlyozzuk eléggé a hit meghatározó jelenlétét Fischer Ernő munkásságában.

A művészről életében viszonylag kevés írás született, pontos bibliográfiájának elkészülte is várat magára. Az egykori tanítvány, majd művészeti író,

* „Ég és Föld között. Transzcendens világkép és létfilozófiák Fischer Ernő művészetében” c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata (Budapest, 2015. november 9., Újlipótvárosi Klub-Galéria, szervező: Fischer Ernő Alapítvány).

¹ Fischer Ernő 1914-ben Losoncon született, előbb Prágában szerzett rajztanári diplomát (1936), majd Budapesten diplomázott a Képzőművészeti Főiskolán (1949). A Népművelési Intézet osztályvezetője volt 1958-ig. 1959-1974 között a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Rajz-Művészettörténet Tanszékének tanára és tanszékvezetője volt. Folyamatosan vezetett rajzsakköröket, képzőművészeti stúdiókat Szegeden és Budapesten. Festészeti karrierjét jórészt nyugdíjazása után kezdte meg, számos kiállításon mutatta be műveit. 2002-ben Budapesten hunyt el.

² Az 1988. április 11-én kelt ajándékozási dokumentum a Keresztény Múzeum irattárában, iktatószám: 136/1988.

„KINCSEIBŐL RÉGIT ÉS ÚJAT”

Szuromi Pál került olyan közel hozzá még életében, hogy megírhatta a mai napig alapvető megállapításait az életpálya alakulására vonatkozóan.³ A mester halála után a barátok, tanítványok nem engedték feledésbe merülni Fischer Ernő emlékét, mely nem csupán a művei által hat az utókorra, hanem az eredményes pedagógiai munka ugyancsak mély nyomai révén. Az emlékezet fenntartásában a Szegedi Tudományegyetem Pedagógiai Karának Rajz-Művészettörténeti Tanszéke tette meg az első lépést, amikor 2003-ban galériájuk kiállítást rendezett Fischer Ernő munkáiból, és egyúttal nevét is felvette. Ezzel Nátyi Róbert művészettörténésznek sikerült a szakmai érdeklődés homlokterében tartania az életművet.⁴ A méltó emlékezet szervezeti kereteit a művész fia által létrehozott alapítvány⁵ teremtette meg, melyben lelkes tanítványok sora működhet együtt azóta is. Kiállítások, előadások rendezésével, továbbá kiadványok, honlap szerkesztésével munkálkodnak a művész tárgyi és szellemi hagyatékának megőrzésén, feldolgozásán. Fischer Ernő művészetének népszerűsítése és alaposabb szakmai értelmezése területén a 2014-es centenáriumi év előkészületei, majd színvonalas eseményei szép eredményeket hoztak. Az elsődleges és másodlagos forráskutatás munkálatait Alföldi László András végezte,⁶ a szervezőmunka Szigyártó Gyöngyire hárult. Az *oeuvre-katalógus* összeállítását ők ketten kísérelték meg, s bár a művek túlnyomó részét sikerült felkutatni, maradtak tisztázatlan kérdések.

A Keresztény Múzeumban található művek jól körülhatárolható tematikus és stílári csoportot alkotnak, eredetük ismert, így alaposabb vizsgálatra alkalmas egységnek tekinthetők, s így bizonyos általános következtetésekre is juthatunk a fischeri munkásság egészére vonatkoztatva.

A Keresztény Múzeumnak adományozott művek átadására 1988 tavaszán került sor, már a kiállítás októberi megnyitása előtt. Az esztergomi gyűjteménybe szánt festmények körét a művész határozta meg, s szóban utalt arra is, hogy később még több alkotását is Esztergomnak szánna. Ezen tervét utóbb nem valószínűsította meg.

A címeket a művész maga adta a műveknek. A kép felületén lent, balra vagy jobbra szignált és datált. A hátlapra írta a címet (sokszor a keret méretét és színét is), majd a keret elkészülte után arra vezette rá a nevét és a laccímét saját kezűleg írt, nagy betűkkel vagy jól ismert folyóírással.

³ Fischer Ernő munkásságával foglalkozó monográfiák: SZUROMI P., *Fischer Ernő* (Budapest 1989); FISCHER E. – SZUROMI P., *Az utánzástól a szimbolikus formaképzésig* (Budapest 1997); SZIGYÁRTÓ Gy., *Fischer 1914–2002* (Budapest 2012).

⁴ NATYI R., *Belső katedrális*, in SZIGYÁRTÓ 3–9.

⁵ <http://fischererno.hu/> 2016. április 8.

⁶ <http://andraslaszloalfoldi.blogspot.hu/> 2016. április 8.

Fischer Ernő művei a Keresztény Múzeumban

Anyag (hordozó felület): karton; technika: olaj, ragasztott papír

<i>Mű címe</i>	<i>Leltári szám</i>	<i>Készítés ideje</i>	<i>Méret: magasság × szélesség (cm)</i>
1. Angyali üdvözet	2004.13.1.	1977	34,00 × 49,00
2. Angyali üdvözet	2004.16.1.	1981	47,00 × 34,50
3. Angyali üdvözet	2004.17.1.	1983	53,00 × 38,00
4. Angyali üdvözet	2004.18.1.	1983	55,00 × 97,00
5. Angyali üdvözet	2004.9.1.	1987	50,00 × 70,00
6. Golgota II.	2004.8.1	1981	48,50 × 34,00
7. Golgota	2004.12.1	1986	50,00 × 30,00
8. Golgota	2015.XX.1	1987	
9. Golgota	2015.XI.1	1988 előtt	
10. Korpusz	2004.11.1.	1988 előtt	61,00 × 30,00
11. Pantokrátor	2004.15.1.	1977	50,00 × 35,00
12. Pantokrátor	2004.6.1.	1980	55,00 × 31,00
13. Pantokrátor	2004.5.1.	1987	69,50 × 49,50
14. Pieta	2013.57.1	1985	50,00 × 70,00
15. Mennybemenetel	2004.10.1.	1985	70,00 × 50,00
16. Vízió / Templomtér figurákkal	2004.14.1.	1988 előtt	44,00 × 33,00
17. Hommáge a van Eyck	2004.7.	1988 előtt	33,50 × 24,00

A Fischer Ernő által 1988-ban reprezentatívnak és a befogadó helyhez méltónak ítélt válogatásból a 15 darab mindegyikén szerepel valamilyen formában Jézus. A 17. sorszámú képen is a neves németalföldi festő által készített Madonna-képek valamelyikét sejtethjük. A 16. sorszámú festmény egy absztrakt kompozíció, de a címadás, a templomtér és a szentek alapján ugyancsak a kereszténységgel függ össze. Az esztergomihoz hasonló mennyiségben kerültek Fischer képei a szegedi Móra Ferenc Múzeumba is, de azok tematikus megoszlása szélesebb körben mozog, s csak kisebb részben vallásos jellegű.

A művek keletkezési ideje 1977 és 1988 közé esett. Fischer Ernő valamennyi méltatója egyetértett abban, hogy ez az időszak a művész legkiválóbb, legtermékenyebb alkotói korszaka. Előtte keveset alkotott, keveset állított ki. A rá jellemző, összetéveszthetetlen egyéni formaalkotási mód és a jól körülhatárolható tematika (szakralitás, városképek, virágcsendéletek) a 70-es évek második felében alakult ki és a 80-as években termett igazán érett gyümölcsöket. 75. életéve

„KINCSEIBŐL RÉGIT ÉS ÚJAT”

Pantokrátor, 1987
(Keresztény Múzeum)

Keresztre feszítés, 1987 (Keresztény Múzeum)

Angyali üdvözlés, 1983 (Keresztény Múzeum)

Részlet az Angyali üdvözlésből (Keresztény Múzeum)

„KINCSEIBŐL RÉGIT ÉS ÚJAT”

betöltése után született még néhány fontos alkotása, de az utolsó 10-15 év munkásságának megítélésében újabb szempontokat is figyelembe kell venni. Alföldi László András a blogjában arról ír, hogy az idős mester tevékenysége szorosan összekapcsolódott az ún. Budaörsi Körrel. Az együttműködés, az egymásra hatás közös művek létrehozásában öltött testet. Az állítás fényében nyilvánvalóan alapos vizsgálatra szorulnak egyes, eddig Fischer autográf alkotásainak tartott darabok is. A jövőben célszerű lenne pontosítani, hogy a kései művek létrehozása kiknek és milyen részarányban tulajdonítható. Mivel a Keresztény Múzeumba az 1988 utáni időszakból nem került kép, a kései művek problematikája csak a folytatólagos témasorozatok tekintetében merülhet fel, ahol valóban szembe-tűnőek a formai eltérések.

Az esztergomi válogatás szándékolt tematikus egységességéhez, a magas esztétikai színvonalhoz nem fér kétség. A művész kiérlelt egyéni stílusának leg-szebb darabjait vonultatta fel, s általuk világnézete is kibontakozik a néző előtt. Az Angyali üdvözet, Jézus kereszthalála, a Pantokrátor megjelenítése a középkori és a reneszánsz ikonográfiai hagyományból táplálkozik. A művészettörténetből vett, nevesített példaképeit, a késő középkor nagy mesterét, Van Eycket és az ikonfestészet klasszikusát, illetve egy 1978-as, a családja birtokában maradt alkotáson Rubljovot idézte meg sajátos *ars poeticaként*. Az előzményekhez való kötődést stílusosan és ikonográfiaileg egyaránt felvállalta. A modern művészet egyik forrását, az impresszionista Claude Monet művészetét is magáénak vallotta a harmadik, magángyűjteménybe került „*Hommage*”-kép megfestésével.

Fischer Ernő vallásosságáról viszonylag keveset tudunk. Katolikusként keresztelték, de felesége révén a református felekezethez került közel, és gyakorló hívőként is ehhez a közösséghez kötődött. Szemérmességéből, a tanári világnézeti semlegesség igényének eleget téve, illetve a szocializmus vallásellenességét tekintve véve nem, vagy csak elvétve nyilatkozott meg nyíltan mint Krisztus-követő.

Beszédesek azonban a művek. Az elsődleges témák – Angyali üdvözet, Golgota, Pantokrátor – jellegzetesek, jól azonosíthatóak, gyakran előfordultak. Az művészettörténet számos példáján keresztül ismerősnek hatnak, így elindíthatja az alkotó a nézőt a felismerés és a megértés útján. Sokféle gondolatmenetet követve haladhatnánk, melyek közül a továbbiakban főként egyet szeretnék vázolni. Az ökumenikus megközelítésnél maradván a Credo, vagyis a hitvallásunk két ősi szövegét (Apostoli és Nicea-Konstantinápolyi) hívjuk segítségül. A hitvallás (régii görög elnevezéssel szümbolon, szimbólum) szavai tömören tartalmazzák a keresztény tanítást, s minden egyes szónak, szókapcsolatnak mély jelentése van. A pontosan megfogalmazott tételek egyben ismertetőjelek is. Kimondás által ismerszik meg az a személy, aki tagja a hitvallók közösségének. A szimbólum érzéki jelei Fischer művészetében a képek, melyek fontos hitigazságokra utalnak.

A keresztény ikonográfiában *Angyali üdvözlésnek* nevezett jelenet Jézus Krisztusról szól, „aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától”, „... leszállott a mennyből. Megtetesült a Szentlélek erejéből Szűz Máriától, és emberré lett.” Isten Fia emberi alakot öltött, s ezzel látható módon belépett az ember világába, közösséget vállalt vele. Mária alázatosan elfogadta a neki felkínált feladatot, s ezzel a hittel Istenre hagyatkozásnak adta a követésre méltó példáját. Vállalásának súlyáról, végső kimeneteléről sejtelve sem lehetett, de vita nélkül hallgatott Isten követe, az angyal szavára. Jézus fogantatással kezdődő földi életét nevezzük *megtetesülésnek*, mely az időbeliség horizontján a kezdetet jelenti.

A Szentírás szövegében bőven olvashatunk Jézus evilági tartózkodásának eseményeiről, tanításáról. A hitvallások azonban ezekre a részletekre nem térnek ki, hanem rögtön a történelmi, sorsfordító eseményre irányítják a figyelmünket: „[Jézus Krisztus] szenvedett ...; megfeszítették meghalt és eltemették.” A másik változatban: „... értünk keresztre feszítették, kínhalált szenvedett és eltemették.” A kegyetlen kivégzés a *Golgotán* történt. Ez a keresztre feszítés jelene, a Fiúisten halálát mutatja, mely az Atyának bemutatott különleges, minden emberi bűnért önként vállalt személyes áldozat, *megváltás*. Ennek a felülmúlhatatlan eseménynek a jelenében élünk most, ez a mai ember életének is az ideje, benne a mai nappal. A felismerés lehetősége mindenkinek adott a keresztfára tekintve, ezért kiemelt fontosságú a feszület ábrázolása, hiszen minden egyes rápillantás ismételt iránymutatást ad a szemlélőnek.

A harmadik témát Fischer Ernő (*Christos*) *Pantokratornak*, vagyis a mindenség urának nevezi. Az Ószövetségben Istent jelöli a kifejezés, ahogy az újszövetségi előfordulását is eleinte az Atyára szokták vonatkoztatni, de az első évszázadok tisztázó szövegmagyarázatai révén a később elterjedő ábrázolások is a Fiút értették alatta. Jézus Krisztus a hitvallások szavaival „harmadnapon feltámadt a halottak közül; felment a mennybe, ott ül a mindenható Atyaisten jobbján; de újra eljön dicsőségben, onnan jön el ítélni élőket és holtakat.” „És országának nem lesz vége.” A megdicsőült Krisztus képe az emberiség jövőjét vetíti előre, az eljövendő *végítéletre* és az örökkévalóságra irányítja a figyelmet.

Az egyes témákat vizsgálhatjuk önmagukban, de észre kell vennünk a szám szerinti hármasságukat is. A hármasság tagolódás évezredes hagyomány szerint a három isteni személyre, azaz a Szentháromságra utal. Bizonyára nem járunk messze a valóságtól, ha feltétezzük, hogy Fischer Ernő jelképei nem a véletlen hatására jöttek létre. Így nem pusztán spekuláció felfedezni az alapvető témákból kirajzolódó, a keresztény kettős létformáját is leíró világgép térbeli és időbeli dimenzióit sem. Az ember földi léte és az éginek nevezhető isteni lét terei jelennek meg, ahogy az ember kezdettel és véggel leírható időbelisége és Isten végtelen örökkévalósága is kifejezésre jut. Az egyszerűség és az összetettség

„KINCSEIBŐL RÉGIT ÉS ÚJAT”

ugyancsak egyszerre van jelen. A képek közönsége annyira mélyen tekinthet a képekbe, amennyire éppen tud vagy szeretne.

Ikonográfiai szempontból a három téma mindegyikénél az erősen absztrahált alaptípusokat vonultatja fel a festő. A főalakok sejtelmes körvonalai vagy tömegük jelzésszerű érzékeltetése éppen csak felismerni engedi a figurákat. A gótika, a reneszánsz művészet vagy az ikonfestészet motívumgazdagságával ellentétben a szereplők azonosítása itt már nem a természetelvű, realiztikus alakábrázolásban, attribútumok segítségével vagy egyéb beszédes részletek felsorakoztatásán keresztül valósul meg. Fischer kerüli a lokális színkezelést, a modelálást, a perspektívát, nála egy alapsíkban, középről kiindulva, szemből nézetben bontakozik ki Jézus, a kereszt, az angyal vagy Mária körvonala. Mintha csak vázlatosan idézné fel a korábbi korok híres alkotásait.

Az angyali üdvözlés előképei a 15. századi művek között keresendők. Az itáliai Fra Angelico a jelenet egyszerű, az alázat motívumát a figyelem középpontjába állítani képes ábrázolását hagyta az utókorra. A németalföldi Jan van Eyck éppen a környezetre utaló részletek gazdagsága révén a történet értelmezési lehetőségeinek teljességét kívánta közvetíteni. A kétféle szemlélet Fischernél úgy kapcsolódik egymásba, hogy Mária, az angyal és a liliom kivehető, lényegre törő rajzolata körül tónusokban gazdag, pasztózus felületeket látunk. Egyszerre visszafogott és pazarló.

Jézus kereszthalálának ikonográfiai típusai hagyományosan az egyszerűtől a számtalan alakot, jelképes részletet felvonultató jelenetekig széles skálán mozognak. A sokalakos, a Golgota hegyén álló három kereszttel jelzett vagy Máriával és János apostollal ábrázolt ún. háromalakos típustól, az egyedül haldokló Jézus drámai magányát feltáró változatig számos variáció ismert. Fischer Ernő művei is tükrözik ezt a művészettörténeti sokszínűséget. Az egyszer lilás, máskor kékes, megint másutt fehér alapon tarka foltokból építkező színfoltkompozíciók a sima háttér síkjából tűnnek fel. A foltok, a vonalak a kereszten magán, annak tövében vagy jobbra és balra sűrűsödnek aszerint, hogy melyik típusra akarnak emlékeztetni. A vizuális elemek minden esetben a keresztre összpontosulnak, így juttatják érvényre a megváltás központi jelentőségét.

A Pantokrátor fischeri típusa tartalmi meghatározottságában nem, de az ikonográfiai konvenció tekintetében eltér a közismerttől.⁷ A Pantokrátor a bizánci művészetben félalakos Krisztus-ábrázolás (áldó gesztussal, zárt vagy nyitott könyvvel) falképeken, ikonokon. A 80-as évek „Pantokrátorai” trónon ülő, teljes

⁷ Egy kései korszakból származó, kollektív alkotói folyamat során létrehozott, négyrészes 1991-re elkészült, félalakos, alcímekkel is ellátott Pantokrátor-sorozat ismert Fischer életművében: Aki magára vette a világ bűneit, Aki értünk szenvedett, A feltámadott, a Szeretet Istene (magántulajdon).

alakos típusok, a nyugati világban a kora középkorban gyakori *Majestas domini* ábrázolásokra emlékeztetnek. Az Úr fensége típus története Ítéelő Krisztusként folytatódott a késő középkorban, reneszánszban.

Miután tisztázódik szemünk előtt az egyes képeken a formai alapstruktúrából kibontakozó ikonográfiai elemek mibenléte, elkezdődik az aktuális, modern tartalom kibontásának folyamata. Fischer Ernőnél sajátos, kettős arculatú kifejezésmóddal szembesülünk. Egyidejűleg kell a megformálásra és a tartalmi kifejezésre is figyelemmel lennünk. A kettősség az egyszerűség és az összetettség ellentétében keresendő. Az egyszerű és az összetett formák, az egyszerű tartalom és az összetett tartalom egymást egészítik ki, egymásra adnak magyarázatot.

A lecsupaszított, lényeglátó, mondanivalóra összpontosító, fecsegéstől tartózkodó téma kimondása a lendületes rajzi struktúrához kötődik. A tartalom további kibontakoztatásának szintje, a gazdag színvilág, amelyhez a bőségesen alkalmazott, szabadjára engedett felületi anyaghasználat társul. A hagyományos kompozicionális sémák, a történeti előzmények tisztelete, a következetes ismétlődés csak elsődlegesen könnyítik meg tájékozódásunkat a képfelületen. Amíg a festői eszköztár egy részét visszafogottan alkalmazza a festő, a felületek színadásában, a különféle felületkezelési technikák, anyagok rétegzettségében szinte túlburjánzik. Az egymásra épülő rétegek a végtelenség érzetét keltő összetettséget mutatnak. Az egyéni stílusalkotás legfontosabb jellemzője lett a kisebb-nagyobb pontok, foltok töredezettségéből előálló összkép. A rendezettség és a rendezetlenség érzete váltakozó intenzitással keletkezik a nézőben, az eligazodásra való igény fokozott odafigyelésre késztet. Az impresszionizmus klasszikus korszakában született eredetileg az a Fischer Ernő által is alkalmazott színkeverési eljárás, mely a színegyüttállás eseti kidolgozása, a színreflexek átgondolt alkalmazása révén apró színfoltokból építkezik. A vibráló, számtalan elemből összeadódó, kontúrokat is összemosó színelemek egymáshoz viszonyulva nemcsak alakokat, hanem teret is képesek létrehozni. A pasztellszínek áttetszően könnyű, olykor súlytalan általános közeget eredményeznek. Fischer Ernő varázslatos festői világának nagyszerűsége abban rejlik, hogy a hétköznapi tapasztalattól merőben eltérő vizuális világot tudott teremteni, melyet érdemes tisztán festésmódszertani szempontból is megcsodálni. Ragyogó példákat vonultat fel arra, hogy a technikai lehetőségek kutatása, kötetlen alkalmazása milyen megújuló kifejezőeszközöket adhat a művész kezébe.

Az itt tárgyalt művek szellemi frissességét mégsem csak a virtuóz formaadásban kell keresnünk. Az absztrakt művészet sokszor öncélúnak ítélt szakmaisága itt nem merül ki az előadói képességgel való kérdésben. A valós és mély hitvallásszerű tartalmi kifejezőkészség teszi igazán széppé Fischer Ernő képeit. A személyes, bensőséges, titokzatos személyes hit találkozik az egyetemes keresztény tanítással e műveken. A művész a maga eszközeivel elvezet oda, ahol

„KINCSEIBŐL RÉGIT ÉS ÚJAT”

---

nincsen konkrét tér és idő, vagyis a végtelen transzcendens valóságba. Elővételez, bepillantást enged egy olyan irányba, melyet keresztény hitünk szerint csak felvillantani tudunk, elképzelni is alig. Mégis abban a bizonyosságban élünk, hogy egyszerűen létezik valami, aminek látására mindannyian vágyunk: Isten kimeríthetetlenül gazdag világa.